

МІХЕСВА Людмила

Хмельницький національний університет

<https://orcid.org/0000-0003-0369-1129>e-mail: mikheieval@khmnu.edu.ua**ЧОРНИЙ Сергій**

Хмельницький національний університет

<https://orcid.org/0009-0002-4330-4074>e-mail: cvserhiy@ukr.net**ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОЯВИ ШКІЛЬНОГО БУЛІНГУ**

Статтю присвячено проблемі агресивних проявів у міжособистісних стосунках учнівської молоді. Авторами здійснено огляд деяких підходів вітчизняних та зарубіжних науковців щодо поняття «булінг». Визначено, що булінг (цькування) – це агресивна свідомо або несвідомо поведінка однієї дитини, групи дітей, молоді або будь-кого з дорослих щодо іншої дитини або дітей, що виражається у фізичному та / або психологічному жорстокому ставленні та поводженні. З'ясовано характерні особливості проявів булінгу в шкільному середовищі. Описано основні види (фізичний шкільний булінг; психологічний шкільний булінг: вербальний, соціальний; кібербулінг) та соціально-рольову структуру шкільного булінгу: булер (кривдник) – той, хто цькує, переслідує, завдає шкоду на фізичному або психологічному рівнях; жертва – дитина, яку переслідують і якій постійно завдають шкоди; спостерігачі, вони можуть бути активні (ті, хто підтримують булера та допомагають йому вчиняти шкідливі дії) та пасивні (не втручаються у процес цькування, а відсторонено спостерігають). Виокремлено фактори, що сприяють шкільному булінгу: сприятливе соціальне середовище; перевантаження школярів і вчителів, що призводить до емоційного вигорання; відсутність індивідуального підходу у навчанні й вихованні учнів; відсутність гармонії у стосунках між вчителями, що створює емоційно несприятливий клімат у педагогічному колективі; невідповідність педагогів до гендерного виховання молодого покоління. Запропоновано заходи щодо запобігання випадкам шкільного булінгу, а саме: співпраця між адміністрацією освітнього закладу, вчителями, що передбачає особистісно-орієнтований підхід до навчання й виховання, психологами щодо надання фахової психологічної допомоги в умовах школи, батьками щодо забезпечення створення сприятливого сімейного середовища для розвитку дитини, учнями.

Ключові слова: булінг, агресія, шкільне середовище, булер, жертва, спостерігачі.

<http://doi.org/10.31891/pcs.2024.1.49>

1. ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Проблема шкільного булінгу в сучасному світі набуває великого значення через поширеність цього негативного явища серед школярів та його серйозні наслідки для психічного й емоційного стану учнів. Шкільний булінг стає проблемою не лише в освітніх закладах, а й у суспільстві загалом, оскільки він може призвести до серйозних психологічних і соціальних проблем, таких як стрес, депресія, самоізоляція, навіть суїцидальні думки. Поява нових комунікаційних технологій і соціальних мереж розширила можливості для шкільного булінгу, включаючи кібербулінг, що збільшує його вплив та шкідливі наслідки. Розуміння особливостей та проявів шкільного булінгу допомагає розробляти ефективні стратегії запобігання та виявлення цього явища, а також надання підтримки та захисту дітям, які стикаються з цією проблемою. Дослідження

цієї теми важливе для створення безпечного та сприятливого середовища для навчання та розвитку дітей та молоді, а також для збереження їхнього фізичного й емоційного здоров'я.

2. АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Початкові наукові дослідження проблеми булінгу були проведені науковцями зі Скандинавії та Великобританії, серед яких були Д. Лейн, Е. Мунте, А. Пікас, Е. Роланд, П. Хайнеманн. У початковий період 1990-х років, теоретичні основи булінгу почали досліджуватися в США. Розроблена модель булінгу в освітньому середовищі Д. Ольвеусом стала основою для подальших наукових досліджень цього явища.

Психологічні аспекти насильства щодо дітей серед вітчизняних науковців широко представлені у працях А. Асмолова, О. Барліта, І. Бердишева, С. Болтвіця, А. Бочавера, Б. Братуся, О. Глазмана, Т. Драгунової, О. Дроздова, Н. Зінов'євої,

А. Короля, Н. Левітова, С. Максименка, Н. Максимової, Н. Михайлової, В. Петросянця, О. Синюкова, В. Собкіна, Н. Солдатенко, А. Чернякова та ін. [1].

Дослідження умов впровадження інноваційних технологій профілактики агресивної поведінки в шкільному середовищі було проведено такими науковцями, як Р. Безпалько, І. Гайдамашко, М. Жданова, Н. Заверико, Л. Лушпай, О. Романова, Д. Соловійов, А. Черняков та інші. [2].

3. ВИДІЛЕННЯ НЕВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН

У наш час, булінг, активно вивчається в Україні як в теоретичному, так і в практичному аспектах. Однак, на наш погляд, потрібно детальніше дослідити психологічні наслідки, які можуть виникнути у жертв булінгу, такі як депресія, тривожність, почуття відчуження та низька самооцінка. На даний момент також відзначається недостатній рівень впровадження соціальних програм профілактичного та просвітницького спрямування на державному рівні, спрямованих на запобігання булінгу. Не всі загальноосвітні заклади широкомасштабно впроваджують просвітницькі та профілактичні програми з метою протидії цькуванню серед учасників навчального процесу. Ця проблема потребує докладного аналізу і дій з боку соціальних та освітніх структур для забезпечення ефективної протидії булінгу та створення безпечного навчального середовища.

4. ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Мета статті полягає в огляді низки фахових праць психолого-педагогічного напрямку, що містять аналіз характерних особливостей проявів булінгу в освітньому середовищі.

5. ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБҐРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Згідно з Законом України «Про загальну середню освіту», одним із основних завдань освіти є формування учнівського усвідомленого ставлення до власного здоров'я та здоров'я інших громадян як найважливішої соціальної цінності. Такий

підхід спрямований на збереження та підтримання фізичного та психічного благополуччя. Сучасна система освіти має навчити молоде покоління ефективно протистояти складним життєвим ситуаціям, використовуючи свої психологічні ресурси оптимальним чином. У ст. 6 Закону України «Про освіту» зазначається, що засадами державної політики у сфері освіти та принципами освітньої діяльності є: людиноцентризм; верховенство права; формування поваги до прав і свобод людини, нетерпимості до приниження її честі та гідності, фізичного або психічного насильства, а також до дискримінації за будь-якими ознаками тощо [3].

Аналіз наукової літератури, моніторинг засобів масової інформації, соціальних мереж дозволяють стверджувати, що майже в кожному учнівському колективі наявна проблема булінгу. Діти зазнають булінгу у школі, на вулиці, в компаніях однолітків, у сім'ях. Його наслідки здійснюють руйнівний вплив на особистість дитини при безпосередньому переживанні нею насильства, а також тоді, коли вона стає свідком насильницьких дій та агресії у своєму оточенні. [4]. За результатами дослідження, проведеного ЮНІСЕФ у 2017 році в Україні серед дітей віком від 11 до 17 років, виявлено, що 67% учнів стикалися з проблемою булінгу (цькування) [5]. Відповідно до даних Всесвітньої організації охорони здоров'я за 2016 рік, Україна займала 4 місце за рівнем проявів агресії серед підлітків і 9-те місце за кількістю жертв цькування серед п'ятнадцятирічних дітей. Ці дані дають підстави стверджувати, що булінг у нашій країні можна вважати масовим явищем. Такі показники вказують на те, що у виховній роботі освітніх закладів є значні прогалини, що профілактика ситуацій насилля, булінгу, мобінгу є неефективною, недостатньою, а отже, превентивна робота в сучасній національній українській школі потребує переозавантаження, оновлення.

Термін «булінг» запропонував англійський журналіст Е. Адамс на початку 90-х років ХХ століття. Назва «булінг» походить від англійського слова «bully», що означає «хуліган, забіяка, задирака, грубіян, людина, яка використовує свою фізичну силу або психологічний тиск для того, щоб заподіяти шкоду слабшим за себе». Тоді ж

з'явилася і його конкретизація «шкільний булінг». Булінг, на думку Е. Адамса, означає систематичне, навмисне цькування інших з одержанням моральної або фізичної вигоди [6].

Норвезький учений Д. Ольвеус визначив явище булінгу в шкільному колективі як ситуацію, в якій учень неодноразово, тривалий час, стає об'єктом негативних дій та нападів з боку одного чи кількох учнів. Явище булінгу має колективний характер і засноване на соціальних стосунках у групі. Науковець стверджував, що булінг включає три важливі компоненти: агресивну поведінку, що містить в собі небажані, негативні дії; довготривале та систематичне явище; характеризується нерівністю влади або сили [7].

Британські дослідники Д. Лейн та Е. Міллер визначають булінг як довготривалий процес усвідомленого жорстокого поводження, фізичного або психічного, з боку індивіда або групи стосовно іншого індивіда, який не здатен себе захистити в певній ситуації [6].

Л. Лушпай трактує булінг як взаємопов'язаність педагогічних, психологічних і соціальних проблем, які охоплюють тривале насилля (фізичне чи психологічне) однією людиною або групою стосовно іншої, котра не може себе захистити у цій ситуації [8].

Т. Федорченко розглядає булінг як соціальну взаємодію, через яку одна людина майже щоденно потерпає від іншої. Це відбувається впродовж значного періоду і викликає у жертви стан безпорадності та почуття виключення з колективу чи групи [9].

У Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу» поняття булінгу трактується як «діяння учасників освітнього процесу, що полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, які вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого» [10].

Отже, булінг (цькування) – це агресивна свідомо або несвідомо поведінка однієї дитини, групи дітей, молоді або будь-кого з

дорослих щодо іншої дитини або дітей, що виражається у фізичному та / або психологічному жорстокому ставленні та поводженні [11].

Науковці О. Кулешова і Л. Міхеєва у статті «Булінг в освітньому середовищі: аналіз, шляхи подолання» виокремлюють такі види шкільного булінгу [7]:

1. Фізичний шкільний булінг – це форма насильства, яка включає фізичні напади, удари, штовхання, стусани, підніжки, ляпаси, пошкодження особистих речей та одягу жертви та інші форми фізичного залякування.

2. Психологічний шкільний булінг:
– Вербальний психологічний булінг – це форма насильства, яка включає глузування, образи, погрози та інші негативні коментарі, що можуть завдати психологічної травми.

– Соціальний психологічний булінг – це форма насильства, що полягає в соціальному вигнанні, ізоляції, ігноруванні, чутках та інших способах публічного приниження та осоромлення.

3. Кібербулінг – це форма насильства, яка відбувається за допомогою мобільних телефонів, інтернету та інших електронних пристроїв. Вона включає створення веб-сторінок, коментування, поширення образливих повідомлень, фотографій та іншої негативної інформації через електронні канали з метою приниження жертви.

Ці форми булінгу відрізняються за методами та засобами, але всі вони становлять серйозну загрозу фізичному та психологічному здоров'ю та благополуччю учнів у школі.

За своєю сутністю, булінг є специфічною формою агресивної поведінки, де сильніші або авторитетніші учні, які можуть бути визнані як булери, систематично переслідують слабших чи аутсайдерів. Важливо зауважити, що взаємодія у булінгу не обмежується лише ролями «агресора» і «жертви». Вона також залучає інших однокласників, що можуть стати активними або пасивними учасниками цього процесу, а також наслідувати ініціаторів цькування. Отже, виділяють таких учасників булінгу: 1) булер (кривдник) – той, хто цькує, переслідує, завдає шкоду на фізичному або

психологічному рівнях; 2) жертва – дитина, яку переслідують і якій постійно завдають шкоди; 3) спостерігачі, вони можуть бути активні (ті, хто підтримують булера та допомагають йому вчиняти шкідливі дії) та пасивні (не втручаються у процес цькування, а відсторонено спостерігають) [1].

Булери – це діти, які є ініціаторами або основними учасниками актів булінгу. Вони можуть мати вплив на інших учнів або групу учнів, і використовувати свою силу, владу або популярність, щоб переслідувати, використовуючи фізичне, вербальне, психологічне або соціальне насильство. До характеристик булера можна віднести такі: мають сильний фізичний або соціальний статус серед однолітків, або мають вплив на інших через певні особисті якості, лідерські здібності або популярність; часто проявляють агресивну поведінку, використовуючи фізичні, вербальні, психологічні або соціальні способи для підтримки свого статусу або влади; намагаються контролювати або домінувати над іншими, використовуючи булінг як засіб виконання цих потреб; проявляють відсутність співчуття або розуміння почуттів та потреб інших людей, що дозволяє їм безжалісно використовувати інших для своїх цілей; використовують маніпуляцію та вплив для мобілізації інших проти жертви або підтримки своєї влади в групі. Загалом, булер – це особа, яка використовує свій вплив та силу, щоб насильницько контролювати інших, створюючи страх і страждання у жертв.

Жертви булера – це особи, які стають об'єктом насильства та переслідування з боку булера або групи булерів. Вони зазвичай виявляються в слабшому або менш владному становищі у контексті взаємодії в шкільному середовищі. Для жертв булінгу характерним є: невпевненість у собі, низька самооцінка або недостатні соціальні навички, що робить їх більш вразливими перед агресією та насильством; відчувають відчуженість або відсутність підтримки з боку своїх ровесників або групи, оскільки булери можуть маніпулювати групою динамікою для виключення жертви; відчувають постійний стан тривоги та страху перед можливими наступними атаками, що негативно впливає на їх емоційне та психічне благополуччя; наявність психологічних наслідків (депресія, тривожність, почуття безсилля та безнадії);

стикаються з відсутністю підтримки та соціальною ізоляцією через виключення зі шкільної групи або колективу. Отже, жертви булінгу переживають негативний вплив на своє фізичне, емоційне та соціальне благополуччя, а також на навчальний процес і загальну якість життя.

Спостерігачі булінгу – це особи, які можуть бути свідками або свідками випадків булінгу, але самі не беруть активної участі у цьому процесі. Вони можуть мати різні ролі та взаємодіяти з ситуацією булінгу по-різному: мають можливість оцінити ситуацію об'єктивно, без впливу емоцій або певних інтересів; можуть бути пасивними і не втручатися в ситуацію булінгу, або ж активно втручатися, намагаючись допомогти жертві або зупинити агресора; відчувати страх або невпевненість у своїх можливостях впливати на ситуацію булінгу. Відчувати емпатію та співчуття до жертви булінгу, що може підштовхнути їх до втручання та намагання допомогти. Загалом, спостерігачі булінгу можуть відігравати важливу роль у запобіганні та протидії цьому явищу, якщо вони активно реагують на ситуації булінгу і сприяють створенню безпечного та підтримуючого середовища.

Жертви та свідки булінгу часто стають екстерналами – людьми, котрі залежать від думки інших, неспроможні позиціонувати свої інтереси та завжди займають позицію підкорення [12].

У роботі Ю. Савельєва та Т. Салати, підкріпленій дослідженнями А. Моора та Б. Хіллері, зазначено такі характеристики шкільного булінгу:

- поява шкільного булінгу спостерігається в старшому дошкільному віці;
- частота фізичного булінгу зростає в початковій школі і досягає свого піку у 3-6 класах, після чого починає зменшуватися;
- ініціаторами булінгу часто є вчителі; у старших класах учні частіше повідомляють про випадки систематичного приниження з боку вчителів;
- хлопчики-агресори частіше вдаються до фізичного насильства, тоді як дівчатка виявляють більшу схильність до психологічного та вербального насильства, а також до створення ситуацій виключення для жертв булінгу;

- жертвами булінгу можуть стати як дівчата, так і хлопці;
- частота вербального булінгу та соціального виключення не зменшується з віком і має певну регулярність в підлітковому віці;
- причиною булінгу може бути будь-яка відмінність дитини від певних стандартів, прийнятих у певній групі;
- постійними жертвами шкільного булінгу є від 1 до 2% дітей;
- з віком однолітки проявляють менше співчуття до жертв булінгу [13].

Науковці виокремили фактори, що сприяють шкільному булінгу, а саме: а) сприятливе соціальне середовище; б) переважання школярів і вчителів, що призводить до емоційного вигорання; в) відсутність індивідуального підходу у навчанні й вихованні учнів; г) відсутність гармонії у стосунках між вчителями, що створює емоційно несприятливий клімат у педагогічному колективі; д) невідповідність педагогів до гендерного виховання молодого покоління.

6. ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМКУ

Таким чином, вивчення особливостей і проявів шкільного булінгу підкреслює серйозність цього явища в освітній сфері, адже воно може мати далекосяжні наслідки для здоров'я та розвитку дітей і підлітків. Психолого-педагогічна діяльність закладі освіти, спрямована на профілактику та подолання булінгу, має ґрунтуватись на принципах єдності, системності та потребує співпраці між адміністрацією освітнього закладу, вчителями, що передбачає особистісно-орієнтований підхід до навчання й виховання, психологами щодо надання фахової психологічної допомоги в умовах школи, батьками щодо забезпечення створення сприятливого сімейного середовища для розвитку дитини, учнями. Тільки спільними зусиллями можна досягти значного прогресу у цій проблемі.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробці та впровадженні соціальних програм та освітніх ініціатив з профілактики та підтримки жертв. Ці програми мають сприяти створенню позитивного та підтримуючого шкільного середовища.

Література

1. Бойчук П. М., Козігора М. А., Романюк А. М. Булінг як соціально-психологічне явище у сучасному освітньому просторі. *Академічні студії*. Серія «Педагогіка», 2(3). 2021. С. 10-16.
2. Беженар Г. Булінг: підліткове насильство в школі. *Школа*. 2012. №2 (74). С. 75-79.
3. Про освіту [Електронний ресурс] : Закон України від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII // Законодавство України / Верхов. Рада України. Текст. дані. Київ, 2017. Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page> (дата звернення: 01.07.2018). – Назва з екрана.
4. Суденко Ю. А. Юридико-психологічна характеристика булінгу та його попередження : дис. ... д-ра філос. наук: 081 / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2021. 178 с.
5. Булінг – важлива проблема для дітей в Україні. ЮНІСЕФ розпочинає кампанію проти булінгу [Електронний ресурс]. Режим доступу : https://www.unicef.org/ukraine/ukr/media_31252.html (дата звернення: 20.07.2018).
6. Годецька Т. Булінг як соціально-психологічний феномен. *Директор школи, ліцею, гімназії* : Всеукраїнський науково-практичний журнал, 19(2). 2019. С. 40-47.
7. Кулешова О. В., Міхеєва Л. В. Булінг в освітньому середовищі : аналіз, шляхи подолання. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Психологічні науки». Вип. 1. Херсон, 2019. С. 154-158.
8. Лушпай Л. І. Шкільний булінг як різновид суспільної агресії. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія : Філологічна, 2013. Вип. 33. С. 85-88.
9. Федорченко Т. Є. Рання профілактика негативних проявів у поведінці дітей. Київ : ТОВ «ХІК», 2003. 128 с.
10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу: Закон України № 2657-VIII від 18 грудня 2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19> (дата звернення: 20.07.2021).
11. Про булінг (цькування) та як його подолати. Дітям, молоді та дорослим про важливе. Київ : ДУ «Державний інститут сімейної та молодіжної політики», 2020. 40 с.
12. Соболь Є. Ю., Корнійченко А. О. Булінг в освітньому середовищі – детермінанти та форми. *Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*. Серія: Право, 2020. № 8. С. 4-9.
13. Корміло О. Явище булінгу в освітньому просторі. *Проблеми гуманітарних наук*. Серія : Психологія, 2015. № 37. С. 174-187.

References

1. Boichuk, P.M., Kozihora, M.A., & Romaniuk, A.M. (2021). Bulinh yak sotsialno-psykholohichne yavyshe u suchasnomu osvithomu prostori. Akademichni studii. Seriiia «Pedahohika», 2(3). 10-16 [in Ukrainian].
2. Bezhenar, H. (2012). Bulinh: pidlitkove nasylstvo v shkoli. Shkola. №2 (74). 75-79 [in Ukrainian].
3. Pro osvitu [Elektronnyi resurs] : Zakon Ukrainy vid 5 veresnia 2017 r. № 2145-VIII // Zakonodavstvo Ukrainy / Verkhov. Rada Ukrainy. – Tekst. dani. Kyiv, 2017. Rezhym dostupu: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page> (data zvernennia: 01.07.2018) [in Ukrainian].
4. Sudenko Yu. A. Yurydyko-psykholohichna kharakterystyka bulinhu ta yoho poperedzhennia : dys. ... d-ra filos. nauk: 081 / Natsionalna akademiia vnutrishnikh sprav. Kyiv, 2021 [in Ukrainian].
5. Bulinh – vazhlyva problema dlia ditei v Ukraini. YuNISEF rozpochynaie kampaniiu proty bulinhu [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu : https://www.unicef.org/ukraine/ukr/media_31252.html (data zvernennia: 20.07.2018) [in Ukrainian].
6. Hodetska, T. (2019). Bulinh yak sotsialno-psykholohichni fenomen. Dyrektor shkoly, litseiu, himnazii : Vseukrainskyi naukovy-praktychnyi zhurnal, 19(2). 40-47 [in Ukrainian].
7. Kuleshova, O.V., & Mikheieva, L.V. (2019). Bulinh v osvithomu seredovyschi : analiz, shliakhy podolannia. Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriiia «Psykholohichni nauky». Vyp. 1. Kherson., 154-158 [in Ukrainian].
8. Lushpai, L.I. (2013). Shkilnyi bulinh yak riznovyd suspilnoi ahresii. Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Seriiia : Filolohichna., Vyp. 33. 85-88 [in Ukrainian].
9. Fedorchenko, T. Ye. (2003). Rannia profilaktyka nehatyvnykh proiaviv u povedintsi ditei. Kyiv: TOV «KhIK» [in Ukrainian].
10. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo protydii bulinhu: Zakon Ukrainy № 2657-VIII vid 18 hrudnia 2018 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19> (data zvernennia: 20.07.2021).
11. Pro bulinh (tskuvannia) ta yak yoho podolaty. Ditiim, molodi ta doroslym pro vazhlyve. Kyiv : DU «Derzhavnyi instytut simeinoi ta molodizhnoi polityky», 2020 [in Ukrainian].
12. Sobol, Ye.Yu., & Korniiichenko, A.O. (2020). Bulinh v osvithomu seredovyschi –determinanty ta formy. Naukovi zapysky Tsentralnoukrainskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka. Seriiia: Pravo, № 8. 4-9 [in Ukrainian].
13. Kormylo, O. (2015). Yavyshe bulinhu v osvithomu prostori. Problemy humanitarnykh nauk. Seriiia : Psykholohiia, № 37. 174-187 [in Ukrainian].

Abstract

MIKHEIEVA Liudmyla, CHORNYI Serhii

CHARACTERISTICS AND MANIFESTATIONS OF SCHOOL BULLYING

The article addresses the issue of aggressive behavior in interpersonal relationships among adolescent students. The authors provide an overview of some approaches by domestic and foreign scholars regarding the concept of "bullying." It is defined that bullying is aggressive conscious or unconscious behavior of one child, a group of children, youth, or any adult towards another child or children, expressed in physical and/or psychological cruel treatment and behavior. The characteristic features of bullying manifestations in the school environment are clarified. The main types are described (physical school bullying; psychological school bullying: verbal, social; cyberbullying) and the social-role structure of school bullying: bully – the one who harasses, persecutes, inflicts harm on physical or psychological levels; victim – the child who is persecuted and constantly harmed; bystanders, who can be active (those who support the bully and help him commit harmful actions) and passive (do not intervene in the bullying process but passively observe). Factors contributing to school bullying are identified: a favorable social environment; overload of students and teachers leading to emotional burnout; lack of individual approach in teaching and educating students; lack of harmony in relationships among teachers, creating an emotionally unfavorable climate in the pedagogical team; unpreparedness of teachers for gender education of the younger generation. Measures to prevent cases of school bullying are proposed, namely: cooperation between the educational institution administration, teachers, involving a personality-oriented approach to teaching and upbringing, psychologists in providing professional psychological assistance in school conditions, parents in ensuring the creation of a favorable family environment for the child's development, and students.

Keywords: *bullying, aggression, school environment, bully, victim, bystanders.*

Стаття надійшла до редакції 16.01.2024 р.